

Patachich Ádám érsek kalocsai öröksége
1784-es hagyatéki leltárának tükrében¹

Bevezető

Az érseki inventáriumok a Kalocsai Főegyházmegyei Levéltár (ld. továbbiakban Levéltár) értékes forrásokportját jelentik. A Levéltár részét képező Érseki Hivatal, Kalocsai Főszékeskáptalani Levéltár és a Kalocsai Érseki Gazdasági Levéltár iratanyagában egyaránt találkozhatunk ilyen irattípusokkal.

Az érseki hagyatéki leltárak alapjául szolgálhatnak a különféle történeti kutatásoknak, mint pl. a művelődés-, életmód-, mentalitás- és gazdaság-történet. Beszédes emlékei egy-egy kalocsai érsek ízlésvilágának, fontos adalékokkal szolgálnak mecénási tevékenységükre, az általuk foglalkoztatott művészi körökre vonatkozóan. Híven tükrözik, hogy a kalocsai érseki szék különleges helyet jelentett a magyar egyházi hierarchiában. Az idekerülő érsekek életében, egy-két kivételt leszámítva (Csáky Miklós, Batthyány József), rendszerint életük utolsó állomását jelentette, ahova már kiforrott elképzelésekkel, gazdag élettapasztalattal és kiépült kapcsolati rendszerrel érkeztek. Úti ládájukban személyes tárgyaik mellett kvalitásos műtárgyaikat is magukkal hozták Kalocsára. Ezek egy része haláluk után itt is maradt, más részét rokonságuk örökölhette. Az inventáriumok segítségével az egyes főpapokat körülvevő műtárgyi környezet jól rekonstruálható.

¹ Patachich Ádám érsek 1784-es hagyatéki leltárát 2013-ban forráskiadvány formájában adta közre a Kalocsai Főegyházmegyei Levéltár. Jelen tanulmány a hagyatéki leltár azon részeivel foglalkozik, amelyek Patachich Ádám érsek személyes élettereit jelentették a kalocsai érseki palotában. Számba vesszük azokat a napjainkban is fellelhető tárgyi emlékeket, amelyek összekapcsolhatóak az 1784-es hagyatéki leltár egyes tételeivel. A tanulmány tartalmazza azokat a kutatásai eredményeket is, amelyek 2013 óta kerültek napvilágra egy-egy tárgy provenienciájára vonatkozóan. Az említette forráskiadvány: LAKATOS Adél (2013), Patachich Ádám érsek 1784-es hagyatéki leltára. Kalocsa. (Kalocsai Főegyházmegyei Gyűjtemények kiadványai, 7.)

Patachich Ádám életútjának rövid ismertetése

Zajezdai² Patachich³ Ádám ősi horvát nemesi család, a Patachich-nemzetiség tagja volt. Szülei a család junior ágából származó Patachich Miklós Antal és a senior ági Patachich Prudenciána Barbara voltak. Patachich Ádám születését nagy valószínűséggel 1716-ra tehetjük.⁴ Gánóczy Antal (1728 körül–1790) nagyváradai püspökökről íródott történeti munkája sze-

² A családba a zajezdai előnevet Herkfy Katalin hozta, amikor Patachich I. Istvánnal kötött házasságot. TÓTH Tamás (2014), *A Kalocsa–Bácsi Főegyházmege 18. századi megújulása*. Budapest–Kalocsa. 66.

³ A család nevét horvátul Patačić-nak írják. A különböző forrásokban a család nevének sokféle, írott változatával lehet találkozni. Maguk a Patachichok sem voltak következetesek vezetéknevük írásával kapcsolatban. Én a család magyar nyelvben elterjedt névváltozatát, a Patachich-ot fogom használni.

⁴ Patachich Ádám születésének időpontjával és helyszínével kapcsolatos korábbi bizonytalanságok Tóth Tamás kutatásainak köszönhetően tisztázódtak. Ld. a kérdéses adatokkal kapcsolatban TÓTH Tamás 2014:100. Katona István kanonok, történétíró a kalocsai érsekség történetéről írt munkájában Patachich Ádám születését 1717. február 18-ra tette. Gánóczy Antal a váradai püspökség történetéről szóló művében születési dátumként az 1715. február 18-t olvashatjuk. A továbbiakban adataikat sokan vették át, gyarapítva az 1717-es ill. az 1715-ös születést vallók táborát. Az előbbiekhöz tartozott pl. Nagy Iván és Szinyey József, az utóbbiakhoz Bunyitay Vince, Málnási Ödön, Vértesy Miklós. Az említett művek: BUNYITAY Vince (1883-1888), *A váradai püspökség története alapításától a jelenkorig. I–III. IV. A váradai püspökök a száműzetés és az újjraalapítás korában (1566-1780)*. Sajtó alá rendezte: MÁLNÁSI Ödön (1935). I–III. Nagyvárad, 1883-1884. LIPOVNOKI LIPOVNICZKY István. IV. Debrecen, 1935. Lindenberger János. Patachich Ádám püspökségére vonatkozóan ld.: Bunyitay Vince, IV. A váradai püspökök a száműzetés s az újjraalapítás korában (1566–1780). 319.; GÁNÓCZY Antal (1776), *Episcopi Varadiensis fide diplomatum concinnati. I–II*. Viennae. Typis Josephi Michaelis Gerold. II. 464.; KATONA István (2003). *A Kalocsai Érseki Egyház története. I–II*. Kalocsa, Kalocsai Múzeumbarátok Köre, PRINT 2000. II. 218. 969-es lábjegyzet.; SZINYEY József (1891–1914), *Magyar írók élete és munkái*. I–XIV. kötet. Budapest, Hornyánszky Viktor. Patachich Ádámra vonatkozóan ld. X. kötet, 460.; VÉRTESY Miklós (1968), Patachich Ádám ösnyomtatvány gyűjteménye. 55. *Magyar Könyvszemle*, 1968. 54–61.

A Collegium Germanicum anyakönyve, illetve Patachich nagyváradai püspöki kinevezési processzusához kapcsolódó tanúkihallgatási jegyzőkönyvek szerint Patachich Ádámot 1716. február 18-án keresztelték meg. Püspöki processzusához keresztlevelének másolatát is csatolták. Katona István, miközben maga az 1717-es dátumot tartotta valószínűbbnek, az 1716-os évet sem zárta ki teljesen. Ez utóbbira példaként teljes egészében idézte az érsek kalocsai székesegyházbeli, vörös márvány síremlékének feliratát, amely ma már nem látható a templomban. A sírfelirat Katona István által feljegyzett szövege: „*A jóságos, hatalmas és magasságos Istennek. Ide akarta tétetni hamvait Magyarország nagy főpapja, az előkelő származású, kivételes műveltségű, egyházi és világi szónoklatban, tanácsadásban jeles zajezdai báró Patachich Ádám. Először nagyváradai püspök és Bihar megye főispánja, majd kalocsai érsek, a Szent István apostoli királyi lovagrend nagykeresztese, a császári és apostoli királyi felség belső államtanácsosa, a magas hétszemélyes tábla társbírája és ülnöke, végül a budai királyi egyetem szenátusának elnöke, aki jámborsága és bőkezűsége számos jelét itt hagyva meghalt 1784. július 19-én, életének 69. évében.*” KATONA 1800:II. 240. Csakhogy Katona rosszul számolt, a sírfelirat alapján ez azt jelentette volna, hogy az érsek 1715-ben született. A Patachich Ádám születési éve körüli vitákban nagy jelentősége van tehát a Tóth Tamás által feltárt forrásoknak.

rint Patachich a Károlyváros melletti Kastell (másként Castel) kastélyában született.⁵ Ebben a ma Károlyvároshoz tartozó helységben a családnak valóban volt rezidenciája.⁶

Patachich Ádám alapfokú tanulmányait Zágrábban végezte. Majd a grazi bölcséleti fakultáson tanult tovább. Ez idő alatt lett papnövendék.⁷ Később tanulmányait a bécsi Collegium Croaticumban folytatta. 1735-ben az uralkodói kegy jeleként Ádám és özvegy édesanyja bárói, nagybátyja, Patachich Gábor kalocsai érsek és testvérei pedig grófi címet kaptak.⁸

A bécsi tanuló évek után Patachich Ádám a Trienti zsinat papnevelési reformjának szellemében működő római Collegium Germanicum et Hungaricumba került.⁹ Irodalom és művészetek iránti fogékonysága már római tanuló évei alatt megnyilvánult. Ennek köszönhette felvételét a római Academia dell' Arcadia (ld. továbbiakban Akadémia) tagjai közé. A Patachich Ádám felvételéről szóló okirat szerint erkölcsössége, tanultsága mellett versei miatt részesült ebben a megtiszteltetésben.¹⁰ Az irodalmi társulásként működő Akadémia célja az itáliai kultúra megújítása volt. Ezt a barokktól eltérő, egyszerűbb irodalmi–művészeti stílus megteremtésével, a latin és reneszánsz hagyományok ápolásával, valamint a korszak új tudományos vívmányainak, eszméinek a „kulturális vérkeringésbe” emelésével kívánták elérni. Eszményképük a Peleponnészosz középső részén fekvő, hegyektől körülvett terület, Arkádia lett. Az Akadémia tagjai, az árkászok úgy gondolták, hogy itt még jelen volt a tökéletes szépség, amely korukra

Az 1716-os évet fogadták el a születés dátumának Andreas STEINHUBER a CGH történetéről írt könyvében, valamint Pavao MAČEK a Pachich-családról írt munkájában. Andreas STEINHUBER (1906), *Geschichte des Kollegium Germanikum Hungarikum in Rom. I_II*. Freiburg im Breisgau. Herder. II. 365.; Pavao MAČEK (2004), *Rod Patačiča od Zajezde. Rodoslavna raspava*. Zagreb. Hrvatska Akademija Znanosti i Umjetnosti. 24., 152. és 202.

A keresztelés időpontja február 18., a fentebb említett források szerint. Ugyan a keresztlevelel másolatából pontosan nem derül ki születésének napja, de joggal feltételezhetjük, hogy a keresztelés előtti napokban, vagy esetleg annak a napján született Patachich. Emellett szól, hogy ebben a korban az újszülött keresztelésével nem vártak sokat, arra a születés napján, de mindenképpen az azt követő napokban sort kerítettek.

⁵ GÁNÓCZY 1776:II. 464.; TÓTH Sándor: Rómából a Pannon Árkádiába. Patachich Ádám fiók–Árkádiája: Nagyvárad, Kalocsa. Budapest, Magyar Egyháztörténeti Enciklopédia Munkaközösség (METEM). (METEM Könyvek, 46.) 11–20.

⁶ A Kastel elnevezésű családi rezidencia akvarell képe megtalálható a Status familiae Patachich című, 1740-ben íródott családi krónikában. NSK R 4086 Status Familiae Patachich. 125v–126r. A családi krónikában szerepel egy térkép is, ahol jelölték a család Károlyváros közelében fekvő kastelli rezidenciáját is. Ld. a Status familiae Patachich-ra vonatkozóan: TÓTH Tamás 2014: 98. A születési hellyel kapcsolatban pedig 101–102.

⁷ GÁNÓCZY 1776:II. 464–465.

⁸ TÓTH Tamás 2014:103.

⁹ TÓTH Tamás 2014: *Patachich Ádám érsek kalocsai öröksége 1784-es hagyatéki leltárának tükrében*. 104–107.

¹⁰ GÁNÓCZY 1776:II. 466–467.; TÓTH Tamás 2014:105–107.

már elveszett, és amelyet csak a művészetek segítségével lehetett újra visszahozni.¹¹ Árkádia szelleme és a római tanuló éve alatt megtapasztalt itáliai mecénatúra gyakorlata Patachich Ádám egész további életére nagy hatással volt.

Egyházi pályája szépen ívelt felfelé. A már említett előkelő származása mellett, személyi adottságai, képzettsége és nem utolsósorban befolyásos nagybátyja, Patachich Gábor érsek (1699–1745) segítette hivatali előmenetelét. Patachich Ádám 1739-ben, tanulmányai végeztével, hazatért Rómából. Számára még római éve alatt kijelölték első egyházi állomáshelyét, a verboveci plébániát.¹² Elöljárója, Branjug György zágrábi püspök fiatal plébánosát hamarosan kitüntetésre ajánlotta Mária Teréziának. 1740-ben az uralkodónő a Kalocsa–Bácsi Főegyházmege területén fekvő Szűz Máriáról nevezett ábrahámi apátság apáti címét adományozta Patachich Ádámnak. Új hivatalába nagybátyja, Patachich Gábor iktathatta be 1741-ben, a pozsonyi országgyűlés idején. Ugyanebben az évben az a megasztiztetés is érte, hogy Branjug György a zágrábi káptalan kanonokjainak sorába emelte őt. 1743-ban a királynő újabb kegyeként elnyerte a kaposfői Szent Benedek prépostságot. A zágrábi egyházmegyében több főesperességet is vezetett.¹³

A különféle egyházi megbízásokon túl politikai és katonai feladatokat is kapott. Családtagjaival együtt rendszeresen részt vett a horvátországi Szábor munkájában is. Nemesként kötelessége volt háborús konfliktusok esetén bizonyos számú katonaság felfegyverzése. Előbb az osztrák örökösödési háború (1740–1748), majd a Hétéves háború idején (1756–1763) szerelt fel katonákat Mária Terézia számára. A Hétéves háború kirobbanásakor Zágrábban támogatta a horvát rendeket, hogy az uralkodónő felé közeledjenek. Ő maga pedig a báni határvédő csapatok vezetését vállalta el.¹⁴

Patachich Ádám 1751-ben Klobusiczky Ferenc (1707–1760) zágrábi püspök oldalkanonokjaként részt vett a pozsonyi diétán. Mária Terézia még az országgyűlés ideje alatt a novi püspöki címet adományozta Patachichnak és a királyi kancellária tanácsosává nevezte ki. Ettől kezdve a fiatal főpap 1759-es nagyváradi püspöki kinevezéséig lényegében Bécsben tartózkodott. Az egyházi ügyek tanácsosaként gyakran megfordult az udvarnál. Ahogy római éve, úgy a Bécsben töltött időszak is egész életére meghatá-

¹¹ TÓTH Tamás 2014:104–107. TÓTH Sándor 2004:190–200. Rossana A. PETTINELLI (2016), *L'Accademia dell'Arcadia et il bosco paradiso*. Róma. Artemide.

¹² Verbovec, mai nevén Vrbovec, Horvátországban fekszik. Verbovecet 1710-ben vásárolta meg Patachich Boldizsár. Kegyura másik nagybátyja, Gábor érsek testvére, Patachich Sándor volt. Verbovec egyébként Gábor érsek tituláris feuduma volt.

¹³ TÓTH Tamás 2014:108–109.

¹⁴ TÓTH Tamás 2014:109–111.

rozó tapasztalatokat és élményeket jelentett a számára. Jártasságot szerzett az udvari érintkezés terén és a diplomácia területén.¹⁵

Mária Terézia 1759-ben Patachich Ádámot nagyváradai püspökké nevezte ki. Az új főpásztorra várt az egyházkormányzat mindennapos teendői mellett a székesegyház megkezdett építésének befejezése és körülötte az egyházi központ kialakítása, a papképzés feltételeinek javítása, a római egyházzal unióra lépett, bizánci rítusú lakosság lelki gondozása, valamint további hívek megnyerése az unió-ügyének.¹⁶

Patachich Ádám 1776-ban kalocsai érseki kinevezést kapott. Új egyházmegyéjében a nagyváradihoz hasonló feladat várta. Gondoskodni kellett székvárosában egy új, a reprezentációs céloknak is megfelelő főpapi rezidencia kialakításáról, amelynek felépítésével az egyházi központ megfelelően a Trienti zsinat szellemének, teljessé válhatott. Patachich érsek, Mária Terézia Kalocsa–Bácsi Főegyházmegyét érintő átalakítási terveit figyelembe véve, rendezte a székesegyház javadalmazását, tíz fősre bővítette a főszékeskáptalant és növelte a kalocsai nagyszeminárium férőhelyeinek számát.

Patachich Ádám életében érseki megbízatása az utolsó állomást jelentette. 1784 tavaszán még felavathatta az érseki rezidencia elkészült, Franz Anton Maulbertsch festette freskóit. Ezután azonban egészségi állapota romlani kezdett. 1784. július 19-én halt meg Kalocsán.¹⁷

A forrás bemutatása

Patachich Ádám halála után megkezdődött a kalocsai érseki javadalom összeírása. Inventáriuma 1784. szeptember 25-re készült el. Az összeírásban a káptalan részéről Teklics József bácsi Szent Pálról nevezett prépost vett részt, a Magyar Királyi Kamara részéről pedig Frauly Gábor, a Kamara zombori hivatalának ülnöke. A hagyatéki leltár végén még egy névvel találkozhatunk, Kováchich Ferenc pécsváradai prefektus nevével, aki magát aláírásában a kalocsai érsekség székküresedésének idejére kinevezett magyar királyi kamarai megbízottként jelölte meg. A főpapi hagyatékok feletti rendelkezés joga az uralkodó által gyakorolt főkegyúri jogok közé tartozott hagyományosan.¹⁸ A király ezeket a jogait a Magyar Királyi Kamara (ld. továbbiakban Kamara) által gyakorolta. Az egyházi javadalmat a püspök/

¹⁵ TÓTH Tamás 2014:110.

¹⁶ KATONA 1800:II. 224.; TÓTH Tamás 2014:111–119.

¹⁷ TÓTH Tamás 2014:271.

¹⁸ BONCZ Ferenc (1878), *A katolikus főpapi hagyatékok körüli eljárás és erre vonatkozó főbb rendeletek*. Budapest. 7.

érsek halála után az új egyházi vezető kinevezéséig, azaz a javadalom újra adományozásáig, a Kamara által kijelölt világi gondnok kezelte. Ez volt a feladata Kováchich Ferenc pécsváradi prefektusnak is a kalocsai érseki javadalom esetében.¹⁹ Patachich Ádám halála után csak 1787-ben került új főpásztor a kalocsai érseki székbe, Kollonich László személyében. A kalocsai érseki javadalmat addig a Kamara kezelte.

Patachich érsek hagyatéki leltárában a házi és gazdasági felszerelések összeírásával találkozhatunk, amely az inventáriumban „*dem Fundo insturcto gehörige Mobilien und Fahrnisse*”²⁰ megnevezéssel szerepel. Életének közvetlen színterein kívül (Kalocsa, Hajós, Pest) leltárba vették az egyes érseki hivatalokban (várnagyi, pincészeti, építési, adószedő), az érseki rezidencia körül lakó alkalmazottak lakásaiban, az uradalom műhelyeiben, 5 sörfőzőházában, 2 pálinkafőzdéjében, 27 fogadójában, 11 malmában, 6 mészárszékében, a kalocsai és hajósi tehenészetben, istállókban, a hajósi és a bácsi vadsparkban lévő különféle eszközöket és állatállományt. A hajósi vadsparkban például 66 dámszarvast és 14 fiatalabb szarvast írtak össze. A bácsi vadspark tulajdonképpen vaddisznóskert volt. Itt 8 egyéves vaddisznót „leltároztak be” az illetékesek.

Patachich Ádám inventáriumának záró feljegyzésében olvasható: „...a leltárban részletezett tartalom, melyet a nemrég elhunyt kalocsai érsek, Zajezdai báró Patachich Ádám érsek-utódaira hagyott, a törvényes örökösök és mások hagyatéki tömegétől a végrendeletnek megfelelően elválasztva, a törzsvagyon felszerelése számára elkülönítésre került...”²¹ A magyar főpapok végrendelezési jogát az úgynevezett *Conventio Kollonichiana* szabályozta, amelyet 1715-ben fogadtak el Kollonich Lipót esztergomi érsek javaslatára (1855-ig volt érvényben). Eszerint az érsek/ püspök halála után vagyonából elkülönítették a *Cassa Parochorum* és a várak fenntartási alapjába fizetendő adót, a temetés költségeit és a különféle érseki alkalmazottak bérét. A fennmaradó érseki vagyont három részre osztották. Először leválasztották róla a könyvgyűjteményt és az egyházi felszereléseket, amelyeket az egyházmegye örökölt. A második harmadról rendelkezhetett szabadon a főpapság, ezt örökölhette a rokonság. A főpapoknak végrendeleteiket jóvá kellett hagyatniuk az uralkodóval. Enélkül végrendeletük nem emelkedett jogerőre. A leválasztott vagyoni rész harmadik harmada volt a törzsvagyon, amely az uralkodó tulajdonát képezte, aki a főkegyúri jog alapján annak használatát átengedte az egyházi javadalomba hivatalosan beiktatott

¹⁹ BONCZ 1878:21.

²⁰ LAKATOS Adél (szerk.) (2013), „... a fundus instructushoz tartozó ingóságok és berendezések...” Patachich Ádám érsek 1784-es hagyatéki leltára. Kalocsa. (A Kalocsai Főegyházmegyei Gyűjtemények kiadványai, 7.) 41.

²¹ LAKATOS 2013:116.

főpap számára. Erről nem lehetett szabadon végrendelkezni, az érsek/püspök halála után szigorúan összeírták és az elkészült leltárak alapján vehette át a törzsvagyont az újonnan kinevezett főpap. Erre utal a fentebb már idézet rész is, a Patachich Ádám hagyatéki tömegétől elkülönített törzsvagyon. A törzsvagyon két részre oszlott, a fundusra, azaz a birtokállományra és ingatlanra, illetve a fundus instuructusra, amely a házi és gazdasági felszereléseket, azaz az ingóságokat foglalta magában. Ez utóbbinak az összeírását tartalmazza a Patachich-féle hagyatéki leltár.

Jelen tanulmányunkban Patachich Ádám inventáriuma alapján az általa emelt kalocsai érseki rezidenciának azokat a történeti tereit tekintjük végig, amelyek az érsek közvetlen lakókörnyezetét jelentették, és amelyek napjainkra is lényegében a Patachich korabeli formájukban maradtak fenn.

*Patachich Ádám magánlakosztálya a kalocsai érseki palotában
a hagyatéki leltár tükrében*

Patachich Ádám érsek 1776 nyarán érkezett Kalocsára, ahol a nagyváradihoz hasonló feladat várta: egy alkalmas érseki lak kialakításáról kellett gondoskodnia. A Csáky Imre érsek idejében épített kalocsai érseki rezidencia valószínűleg Patachich érkezésekor már nem volt lakható állapotban. Átépítése ugyanis közvetlen hivatali elődje, Batthyány József érsek idején már megkezdődött. Így Patachich érsekségének első időszakában, amikor egyházmegyéjében tartózkodott, a hajósi érseki kastélyban szállt meg. Az érseki pallium ünnepélyes átadására is itt került sor.²² Patachich Ádám igyekezett az új kalocsai rezidencia építésének ügyét minél hamarabb rendezni. Ebben feltehetően szerepet játszott, hogy az idősödő főpap érezte ereje hanyatlását és egészségi állapota sem volt már éppen a legjobb. Kényelmes lakra vágyott, ahol nagy gonddal gyarapított könyvgyűjteményét is méltó módon elhelyezhette.

Az új főpásztor egyházmegyéjébe érkezése után nem sokkal bekérte a rezidencia építésének terveit. A székváltáshoz összeállított iratokhoz csatolták a pince- és földszintről, a két emeletről és a homlokzatról készült tervlapokat, amelyeket még Batthyány József érsek rendelt meg Oswald Gáspártól, a váci püspöki uradalom építési igazgatójától és a piaristák építészétől. Oswald tervei közül egyetlen lap maradt fenn a Kalocsai Főegyházmegyei Levéltárban: az új érseki lak körül létesítendő francia kert rajza. Szignója szerint készítője Oswald Gáspár volt.²³ A tervlapon nem szerepelt

²² KATONA 1800:II. 232–233.

²³ KFL.VIII.3.a. Kalocsa–Kastély. OSWALD Gáspár tervrajza. 1774 (?). A tervrajz felirata: „Hinter der Residenz ist der Grosse Garden so über 100 kl. Lang sich Gelauffet”, „Der Hauptplan

dátum. Készítésének idejét 1774-re tehetjük, amikor Oszwald a kegyesrendiek új kollégiumának és színházának építése ügyében járt Kalocsán. Ekkor rendelkezett meg Batthyány érsek az új rezidencia terveit.

A fennmaradt francia kert tervrajzán az új érseki rezidencia alaprajza is látható, amely nagyon hasonló a korábban itt álló, Csáky Imre által emelt épülethez.²⁴ Lényegében a corps-de-logishoz egyetlen, a kert felé nyúló szárny csatlakozott volna Batthyány József elképzelése szerint. Úgy tűnik a fennmaradt Oszwald-féle tervlap alapján, hogy Batthyány lényegében a már meglévő Csáky-féle érseki lakot építette volna át és toldotta volna meg egy szárny hozzáépítésével. Még érseksége idején, 1775 tavaszán elkezdődtek a munkálatok Kalocsán, amelyek elsősorban a Csáky-féle rezidencia bizonyos részeinek bontását jelentették.

Valószínűleg Patachich érsek tetszését nem nyerték el az Oszwald készíttette tervek. A már folyó munkálatok ismeretében úgy döntött, hogy még van lehetőség a módosításra. Kronovetter Lipót Antallal, aki a Batthyány érsek által 1775-ben felállított érsekuradalmi építési hivatal vezetője volt, a Nagyváradról magával hozott, Franz Anton Hillebrandt-féle terveket a helyi viszonyoknak megfelelően átrajzoltatta.²⁵ A Patachich-féle rezidencia építésének egyetlen Kronovetter rajzolta tervlapja maradt fenn Kalocsán, amely az épület homlokzatát ábrázolja.²⁶

Patachich érsek úgy döntött, hogy az „U” alaprajzú, a hátrafelé nyúló szárnyakkal a belső udvart körül záró érseki palotából a középső tömböt és a keleti szárnyat építi meg. Katona István szerint ez 1776. nyarára el is készült és beköltözhető állapotba került.²⁷ Az építési munkálatok siettetésének egyik oka, ahogy fentebb már említettük, feltehetően a főpásztor idős kora, kényelemes otthon utáni vágya lehetett. A másik okát viszont Patachich érsek határozott művészeti elképzeléseiben kereshetjük. Az új rezidencia már álló részeinek ikonográfiai programját ő szerette volna még kidolgozni. Az érseki palota reprezentatív tereinek díszítőmunkálataival Patachich érsek Franz Anton Maulbertschet, korának neves művészt bízta meg. Maulbertsch 1783 őszén és 1784 tavaszán néhány hét alatt készítette el a kalocsai érseki lak kabinettszobájának, kápolnájának és dísztermének freskóit. Ezekből egyedül az érseki nagyebédlő mennyezeti freskója nem látható ma már.

von der Erz-Bischöffl. Residenz zu Calotsa, so wie er zu der Neyen Residenz soll angelegt werden.“ A tervrajz jobb alsó szélén: „Casparus Director Aedific.”

²⁴ BÉSA NY Ignác, A kalocsai régi érseki palota déli homlokzata. 1774. Batthyány-album. Kalocsa város 1772-es térképe.

²⁵ DÓKA Klára (1995), A kalocsai érsekség birtokai a 18–19. században. Magyar Egyháztörténeti Enciklopédia Munkaközösség. Budapest. (Magyar Egyháztörténeti Vázlatok 7.) .1–2. 104.

²⁶ KFL.VIII.3.a. Kalocsa–Kastély. 2. KRONOVETTER Lipót Antal homlokzati tervrajza. Jobbra lent: „Antonius Leop. Kronovetter Aeppatus Coloc. Ord. ac Jur. Geometra et Architectus.”

²⁷ KATONA 1800:II. 233.

Haynald Lajos érsek idejére a sorozatos beázások következtében olyan mértékben károsodott, hogy már nem lehetett megmenteni.²⁸

Az 1784-es hagyatéki leltár segítségével rekonstruálható a kalocsai érseki palota egyes helyiségeinek Patachich Ádám korabeli funkciója. A földszinten helyezkedtek el a különféle kiszolgáló helyiségek. A keleti szárny végében kaptak helyet a konyhai tevékenységhez köthető terek, úgymint a nagykonyha, pékség, cukrászat, mosókonyha, kamrák, konyhai személyzet szállása. Perifériális elhelyezésük az épület füst- és szagmentesítése miatt történt.²⁹ A földszinten, a középső épületrész keleti csücskében alakították ki a Szent Sebestyén kápolnát.³⁰ Az épület középső tömbjében, a földszinten kapott helyet az udvarmester három szobából álló lakrésze, a konyhai írnök és lakáj szobája, további raktárak és személyzeti szállások.³¹ Az emeletre a dongaboltozatos, kocsi-áthajtós aulából két oldalt, lépcsőn lehetett feljutni. A corps-de-logis első emeleti, egy tengelyre fűzött, reprezentatív terei az udvar felőli oldalon kialakított folyosóról voltak megközelíthetőek. A tükörboltozattal fedett, lekerekített sarkú termeket nagy fajanszkályhákkal fűtötték, amelyek fűtőjáratai a folyosóra nyíltak. A hat helyiségből álló érseki magánlakosztály az épület első emeletén, a keleti szárny és a corps de logis találkozásánál került kialakításra, mellette a keleti szárny végében kapott helyet Patachich érsek könyvgyűjteménye és a könyvtáros szobája. Az érseki lakosztály szerves részét képezte a kápolna. A kápolna két oldalán helyezkedett el az érseki háló-, dolgozó-, kabinet-, nappali és előszoba. A díszterem melletti szoba az „*Óexcellenciája kis étkezője*” megjelöléssel szerepelt az inventáriumban. Ez a helyiség az érsek és az udvarában élő papság mindennapos étkezéseinek színhelyét jelentette.³²

²⁸ Maulbertsch levele Balázsovits Mihályhoz. 1783. szeptember 11. Közli: PIGLER Andor (1922), *A pápai plébániatemplom és mennyezetképei*. Budapest. Budavári Tudományos Társaság. A Budapesti Kir. M. Pázmány Péter Tudomány Egyetem Művészettörténeti Gyűjteményének dolgozatai 2. 84. B/45. A témára vonatkozóan ld. még: JERNYEI Kiss János (2013), „Volt kor, midőn a’ művészek így szeszélyeskedtek”: Franz Anton Maulbertsch és a kalocsai érseki palota kifestése. In GAYLHOFFER–KOVÁCS Gábor, SZÉKELY Miklós (szerk.), *Als ich Can. Tanulmányok Urbach Zsuzsa 80. születésnapjára*. Budapest. 94–102. 94. Maulbertsch levele Eszterházy Károlyhoz. 1784. március 19. Közli: SZMRECSÁNYI Miklós (1937), *Eger művészetéről*. Tanulmányok és jegyzetek a hazai barokk történetéhez. Budapest. Stephaneum Nyomda R.T. 9. GARAS Klára (1960), *Franz Anton Maulbertsch, 1724–1796*. Graz. Akademische Druck-U. Verlagsanstalt. 267., XCIX. és JERNYEI 2013:94. KFL.I.1.a. Residentia. Kóber József uradalmi mérnök jelentése. 1868. december 2. KFL.I.1.a. Residentia. Spech Lajos uradalmi igazgató jelentése Haynald Lajos érseknek. 1868. december 2.

²⁹ LAKATOS 2013:41–45.

³⁰ LAKATOS 2013:45–46.

³¹ LAKATOS 2013:46–51.

³² LAKATOS 2013:52–56.

A Patachich Ádám érsek közvetlen kalocsai lakóteréről, az őt körülvevő tárgyi környezetről elsősorban 1784-es hagyatéki leltára alapján alkothattunk képet. A lakosztályához tartozó helyiségekből napjainkra a kápolna, a kabinettszoba és a díszterem őrizte meg Patachich korabeli funkcióját és kialakítását. Az érsek magánlakosztályát a rezidencián belül a könyvgyűjteményét őrző terem közvetlen közelében alakíttatta ki. Az inventáriumban nem szerepel a könyvtár összeírása, mivel ahogy ezt fentebb említettük nem képezte a fundus instructus részét. Patachich Ádám magánlakosztályából egy ajtón át léphetett be a könyvtárterembe. A gyűjtemény Pestről Kalocsára költöztetésében Katona István segédkezett. 1780-ban már ez ügyben vendégeskedett Kalocsán.³³ A könyvtárteremben a kötetek a falak mentén álló díszes, faragott tölgyfapolcokra, a terem belsejében lévő három oszlopot körülvevő könyvvállványokra és a könyvtartóként is funkcionáló olvasóasztalokra kerültek. A falak mentén húzódó könyvespolcok felett tizenkét filozófus, író és tudós grisaille-képeit helyezték el, amelyek készítését a helyi hagyomány Maulbertschnek tulajdonítja. Ezt azonban forrásokkal nem lehet igazolni.

A corps-de-logis és a keleti szárny találkozásánál kapott helyet az érseki magánlakosztály szerves részét képező, a mindennapi magánáhitat helyszínét jelentő kápolna. A napjainkban is szakrális funkciót betöltő helyiségben még ma is az eredeti, Patachich-korabeli templomi padok és márványlapos asztalkák³⁴ sorakoznak a főoltárral szembeni falak mentén. A mennyezeten látható freskón a megtestesült Ige dicsőítését festette meg Maulbertsch. A kápolna oltárképe az angyali üdvözlés jelenetét ábrázolja. Az 1784-es hagyatéki leltárban a kápolna leltári tételeit tartalmazó résznél az oltárképet *Am Altar Maria Heimsuchungs Bild*³⁵ megjelöléssel találhatjuk, holott a jelenleg is látható oltárképnek nem ez a témája. Ebben az esetben elírásról lehet szó, hiszen az oltárképet is magába foglaló házi oltárka szerves része az oltárarchitektúrának, utólagos beépítése a szerkezet szemmel látható megbontásával járt volna. Valószínűleg a leltárt készítő nem ismerte kellő mélységben a német egyházi terminológiát. Az ereklyékkel díszített házi

³³ Az érsek becses, féltve őrzött könyvtárát a Kecskeméti kapunál álló (ma Kecskeméti utca – Múzeum körút – Kálvin tér sarka) pesti palotájába szállíttatta Nagyváradról azzal a szándékkal, hogy a Pestre költöző egyetemnek ajánlja fel. Az ajándékozáshoz három feltételt szabott. Gyűjteményét pesti palotája mellett szeretne volna elhelyeztetni, hogy lakosztályából szabad bejárása legyen a könyvtárba. Az új könyvtár kialakításának költségeit az egyetemnek kellett volna fedeznie. Elképzelései nem teljesülhettek, ezért úgy döntött, hogy könyveit Kalocsán az új érseki palotában helyezi majd el. KFK. Ms. 447/1. Patachich Ádám levélpiszkozata Giuseppe Garampi nunciushoz. Dátálatlan. TÓTH Tamás közölte a levelet. TÓTH Tamás 2014:Függelék, 18. sz. forrás. 318–320. Katona István kalocsai látogatásával kapcsolatban: KATONA 1800:II. 239.

³⁴ LAKATOS 2013:54–55.

³⁵ „Az oltáron Mária hazalátogatása kép”. Azaz Mária látogatása Erzsébetnél volt a témája a leltározó szerint a kápolna oltárképének.

oltárkát Mária Terézia adományozta Patachich Ádámnak. Egykor az uralkodóház kincstárának szakrális emlékeket őrző részéhez, az úgynevezett Geistliche Schatzkammerhez tartozott. Ennek 1758-ban készült inventáriumában sikerült azonosítani a kalocsai oltárkát. Michelangelo angyalrajzainak hatását tükröző oltárképét a leírás szerint Federico Barocci (1528–1612) készítette. 1778. novemberében az uralkodónő parancsára számos darabot kiemeltek a Geistliche Schatzkammer-ből, többek között a IX-es szekrény 1–7 közötti tételeit is, így a házi oltárkát is. A kiemelt műtárgyak felett a királynő szabadon rendelkezhetett. A házi oltárka Kalocsára ajándékozásának pontos dátuma egyelőre nem ismert.³⁶

A kápolna mellett található a kabinettszoba. Mennyezetét a megrendelő, Patachich Ádám megdicsőítését ábrázoló jelenet díszíti, amelyet szintén Maulbertsch festett. A meghitt hangulatú fogadószoba az érsek lakosztályának személyes használatú tereit, úgymint a háló- és a dolgozószobát kötötte össze a kápolnával. A kandallón kívül a falakat borító intarziás faburkolat is megtalálható az 1784-es hagyatéki leltárban. A boiserie Patachich érsek megrendelésére készült az európai hírű, neuwied-i Roentgen-manufaktúrában. Az intarziadíszítést Patachich érsek a manufaktúra mintakönyvei alapján választotta ki. Egyetlen egyedi elemét az ablak alatt látható, Szent István-renddel díszített Patachich-címer jelenti. A kabinetszoba inventáriumában szereplő, egykori teljes berendezésének minden darabja fennmaradt napjainkra. Jelenleg a beépített konzolasztalkák és a welsh-i márványkandalló találhatóak meg a fogadószobában.³⁷

Az érseki magánlakosztály előszobájából lehetett belépni a corp-de-logis két emelet magasságú, műmárvánnyal borított dísztermébe, amely az ünnepi események és fogadások helyszíne volt. Jelenleg is hasonló a terem rendeltetése. Mennyezetét, ahogy már említettük, korábban Maulbertsch freskója díszítette, amelyet a XIX. század derekáig csodálhattak meg az érseki palotába látogatók. A képciklus egyetlen ismert leírását Haraszty Samu közölte 1843-ban, a Magyar Életképekben. A főbejáratától balra, vagyis a keleti oldalon Asztrik érsek volt látható, aki a koronát és az apostoli keresztet nyújtotta át Szent István királynak. A nyugati oldalon pedig Patachich Ádám érsek adta át kanonokjainak a toulouse-i keresztet. Itt a toulouse-i kereszt első adományozásának dátumát is feltüntették: 1779. A középső je-

³⁶ Heinrich Zimerman (1758), Inventare, Acten und Regesten aus der Schatzkammer des Allerhöchsten Kaiserhauses. Inventar der geistlichen Schatzkammer. 1758. február 23. Wien. VI–XXVI. A kalocsai házi oltárka leírása a XXI., kiemelése a gyűjteményből a XXVI. oldalon található. IN Jahrbuch der Kunsthistorischen Sammlungen des Allerhöchsten Kaiserhauses. XVI. Band. Wien, Prag, Leipzig. 1895. Ferdinand Grafen zu Trauttmannsdorff-Weinsberg. Buchhändler der Kais. Akademie der Wissenschaften in Wien. II. Theil. Quellen zur Geschichte der Kaiserlichen Haussammlungen und der Kunstbestrebungen des Allerdurchlauchtigsten Erzhauses. I–LX.

³⁷ LAKATOS 2013:53–54.

lenetet nem említette Haraszty.³⁸ Itt feltehetően az Isteni Gondviselés allegorikus csoportja kapott helyet, hasonlóan a többi Maulbertsch által festett kompozícióhoz. A díszterem napjainkra fennmaradt Maulbertsch által készített grisaille-képei az oldalajtók felett, és a lekerekített sarkokon láthatóak. Az ajtók felett „Deo” és „Sacerdotio” felirattal a székesegyház és az érseki palota építésének allegorikus jelenete utal a két Patachich érdemeire. Az épülethomlokzatok előtt építész- és kőművesszerszámokkal játszadozó puttók láthatóak. Az építtetők, Patachich Gábor és Patachich Ádám érsekek medaillonba foglalt portréi a terem utcai homlokzatának ablaksorai mellett, a lekerekített sarkokon kaptak helyet. A díszterem eredeti bútorzata nem maradt fenn. A hagyatéki leltár leírása szerint egy asztallappal bővíthető puhafa asztal és nádazott, párnákkal ellátott székek jelentették a berendezést. Itt állt a pohárszék is, amelyben a különféle porcelán és fajansz étkészleteket, kancsókat és poharakat tartották.³⁹ Haynald Lajos érseksége idején, amikor az új, Koczka Nándor tervezte, fakazettás mennyezet is készült, Simor János esztergomi hercegprímás építésze, Lippert József új bútorokat tervezett ide.⁴⁰

Képzőművészeti emlékek Patachich Ádám hagyatéki leltárában

Az 1784-es inventárium kalocsai érseki palotára vonatkozó leltári tételei között a legnagyobb műtárgy-együttest a festmények jelentik. Összesen 96 képpel találkozhatunk itt. Jelentős részüket nem lehet azonosítani a jelenleg is Kalocsán őrzött képekkel, metszetekkel.

Az összeírt festményeknél mindössze 31 esetben jegyezték fel témájukat. A legtöbb esetben egy-egy megjegyzés olvasható állapotukra vonatkozóan, illetve hogy fekete, vagy aranyozott esetleg faragott keretben, üveg alatt voltak-e. A „nevesített” képek között némelyiknél csak annyit jegyezték fel, hogy tájképről vagy szentképről van-e szó. Közöttük találkozhatunk a Mária-kultusz emlékeivel, a kor kedvelt szentjeivel (például Szent Ignáccal, Szent Alajossal, Szent Rókussal, Szent Rozáliával és Szent Istvánnal), különféle portrékkal, néhány tájképpel és egyéb, Patachich Ádám számára nagyobb jelentőséggel bíró esemény vagy helyszín megörökítésével.

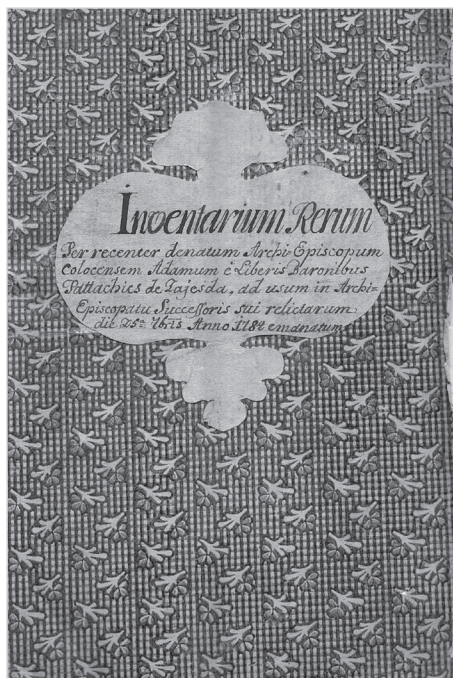
³⁸ HARASZTY Samu (1843), Kalocsa, s vidéke. (Utazási vázolat). In *Magyar Életképek*. 1843. 2/5. 385–422. 412. JERNYEI 2013:95.

³⁹ LAKATOS 2013:55–56.

⁴⁰ KFL.I.1.a. Residentia. Lippert József levele Haynald Lajos érsekhez. 1870. április 5. Lippert József tervei alapján egy kihúzható asztal, négy tálalószekrény és harminc darab szék készült. Kivitelezésüket Johann Hutterer szobrász és Ignaz Kasper asztalosmester végezte. Számálakat az aktához csatolták.

Patachich Ádám érsek.
Olaj, vászon. Joseph Hickel, 1777.

Patachich Ádám érsek
1784-es hagyatéki leltára

A portrék közül kettő Ferenc császárt és egy Mária Teréziát ábrázolta. A főpapi portrék között találkozhatunk Patachich Gábor érsek, Barkóczy Ferenc egri püspök és Patachich Ádám portréjával. A magánlakosztály napali szobáját díszítette az 1777-ben, Josef Hickel által készített festmény. A napjainkra fennmaradt portrén díszes, armatúrás keretben a főpapi öltözetet viselő Patachich Ádám háromnegyedes alakja látható.⁴¹ Ezenkívül olyan képeket találhatunk még nevesítve az inventáriumban, amelyek a Patachich életében fontossá váló eseményeket, helyszíneket jelenítették meg és a második emelet 19-es számú szobájában írták össze őket. A szoba rendeltetését nem jelölte az inventárium. Az itt feljegyzett képek anyagáról, készítési technikájáról (olajfestmény vagy metszet) semmi közelebbit nem árul el az 1784-es hagyatéki letár. Itt kapott helyet a Patachich család családfája (Stammbaum der Patachichishen Familie NB. pertinet ad Familia[m] et per R[erendissimum] D.[ominum] Canonicum Mertz extradat[um]).⁴², a kalocsai érseki rezidencia (Abbildung der Colotser Residenz) és a város

⁴¹ LAKATOS 2013:55.

⁴² LAKATOS 2013:63.

(Do. [Abbildung] der Colotser Stadt)⁴³ ábrázolása, a budai egyetemi székfoglaló előtti bevonulás (Einzugss bey der Ofner Universitaets Installation)⁴⁴ és a budai egyetemi székfoglaló (Vorstellung der Ofner Unveritats Installation)⁴⁵ képe. A kalocsai érseki javak keményfa keretbe foglalt, üvegezett térképét (Mappa deren Colotser Ertzbishöflichen Gütterre mit einer harten Rahm, untern Glass)⁴⁶ szintén ebben a szobában helyezték el.

A festményeken kívül domborműveket és egyéb dísz tárgyakat is feltüntettek az inventáriumban az összeírók. Az érseki lakosztályhoz tartozó kabinetszobában feljegyeztek négy gyökérből és egy gipszből készült tárgyat „Stuck”, azaz darab megjelöléssel. A négy gyökérből készült tárgynál feltüntették, hogy ezek antik kínai darabok. Értékes és különleges darabok voltak az érseki lakosztály hálószobájában az ott beletárolt nagy, aranyozott keretbe foglalt, alabástrom képek. Az inventárium Patachich Ádám pesti palotájának leltári tételeinél említett egy „Sr. Majes. des Kaysers Bildniß in Metall” megnevezésű darabot. Maria Pötzl–Malikova „Franz Xaver Messerschmidt. 1736–1883.” című monográfiájában felvetette, hogy az említett fémplasztikát Messerschmidt készítette volna. Patachich Ádám érsek két mellszobrot is rendelt a művésztől, amelyek elkészültéről azonban semmiféle adat nem bukkant eddig elő. A megrendelésről Heinrich Gottfried Bretschneidernek, a budai egyetemi könyvtár könyvtárosának és a Berlinben élő Friedrich Nicolai írónak, könyvkiadónak a levelezéséből van tudomásunk. Lehetséges, hogy az érseki hálószobában összeírt alabástromképek azonosak azokkal a darabokkal, amelyeket Patachich érsek a művésztől rendelt. Messerschmidt életének utolsó, pozsonyi korszakában ugyanis több kisebb méretű, alabástrom domborművet is készített.⁴⁷

Liturgikus öltözetek Patachich Ádám hagyatéki leltárában

Az 1784-es hagyatéki leltár az érseki magánkápolna leírásánál több liturgikus textilt, ill. klerikusi öltözetekhez tartozó darabot is felsorol. A főpapi öröklés rendjét bemutató részben említettük, hogy az egyházi felszerelést, köz-

⁴³ LAKATOS 2013:63.

⁴⁴ LAKATOS 2013:63. Jacob Matthias Schmutzer (1733–1811) osztrák rézmetsző készített metszeteket a budai egyetem ünnepélyes megnyitására. „Az egyetem megnyitásának ünnepe a budai királyi palota dísztermében, 1780. június 25-én” című metszetének másolata a Budapesti Történeti Múzeum állandó kiállításán látható. Elképzelhető, hogy a kalocsai érseki palota második emeleti, 19-es számú szobájában beletárolt metszetek ehhez hasonlítottak.

⁴⁵ LAKATOS 2013:63.

⁴⁶ LAKATOS 2013:63.

⁴⁷ Maria PÖTZL–MALIKOVA (2015), *Franz Xaver Messerschmidt. 1736–1883*. Wien. 96., 193. 218–220-as lábjegyzet, 402–403.

tük az egyházi öltözeteket is, leválasztották a fundus instructusról. Ebből a szempontból érdekes, hogy akkor mégis miért kerülhettek be ezek a darabok az inventáriumba. A kápolna néhány tételénél feljegyezték a leltározók, hogy a székesegyháznak kellett azokat átadni.⁴⁸

A szükséztű megkhatározások alapján az érseki kápolnában beletározott darabokat nem lehet azonosítani a jelenleg Kalocsán őrzött liturgikus textillekkel. Kivételt azok a darabok képeznek, amelyekeken Patachich érsek címere látható. Az inventáriumban azonban ezt a fontos ismertetőjegyet nem tüntették fel. Csak a liturgikus textilek színét, esetleg anyagát jegyezték fel.

Az érseki kápolnában számba vett darabokat Patachich Ádám használta. Ezt az is alátámasztani látszik, hogy nem nagy, több darabból álló ornátusok szerepelnek a hagyatéki leltár ezen részében. Dalmatikából, amely a szentmisén a segédkező papság viselete volt, itt egyetlen darabot sem írtak össze. Albából is mindösszesen csak hármatot vettek fel az inventáriumba. Patachich érsek a szentmisét és az áhítat egyes formáit a magánkápolnájában, csendesén végezte.⁴⁹

*Az érseki lakosztály berendezése
az 1784-es hagyatéki leltár tükrében*

A reprezentatív terek és az érseki lakosztályának hagyatéki leltárban szereplő tételeit végig tekintve elmondható hogy a korszak főúri rezidenciáihoz hasonló lakókörnyezet vette körül Kalocsán Patachich Ádámot. Az érsek művészetek iránti szeretete, finom esztétikai érzéke további egyedi vonásokkal ruházta fel a rezidencia belső tereit. Az érseki lak berendezése feltehetően már akkor megkezdődött, amikor az épület egyes részei beköltözhetővé váltak. Az inventáriumban nem tüntették fel az egyes bútorok provenienciáját. Így nem tudni, hogy a korábbi érseki lakból átkerült-e valami is az új épületbe, illetve hozott-e Patachich érsek magával Nagyváradról bútorokat és egyéb tárgyakat.

Az érseki lakosztály egyes szobáit kárpittal vonták be. Ezt feltüntették az inventáriumban. Előszobájának falait piros brokáttal díszítették. Patachich nappali szobájának egyik falát szintén piros brokát borította. Dolgozó- és hálószobájának falait zöld színű kárpittal vonták be, ennek anyagát nem nevezte meg az inventárium készítője.⁵⁰

A hagyatéki leltárban szereplő bútorokat alapvetően kétféle jelzöt alkalmazva írták össze, utalva faanyagukra: kemény- vagy puhafa (hart vagy weich jelzővel). Az érseki lakosztály bútorzatának nagy része keményfából

⁴⁸ LAKATOS 2013:54–55.

⁴⁹ LAKATOS 2013:54–55.

⁵⁰ LAKATOS, 2013:53–55.

(például harter Tisch, azaz keményfa asztal) készült. Egyes esetekben fafajtákat is említ a leltár, mint pl. mahagóni, török mogyorófa. Az inventáriumban előforduló bútoroknál gyakran szerepel az intarziás díszítésre utalás (eingelegte, ausgelegte). Azt is feltüntették az összeírók, ha márványlapos bútorról volt szó. Ilyen márványlapos asztal állt Patachich érsek nappali- és hálósobájában. Az érseki rezidencia számos játékasztala közül az érseki lakosztály előszobájában egy ostáblázásra alkalmas asztalt helyeztek el. Az érseki lakosztály ülőbútorai különféle kanapék, fotelek és székek voltak. Patachich Ádám dolgozószobájában egy zöld huzattal bevont, fiókos kanapé állt, amelyhez 4 fotel is tartozott. Előszobájában 12 piros brokáthuzattal ellátott szék sorakozott. Nappali szobájában a leltár szerint piros, brokát-huzatos kanapé és 12, hozzá hasonló szék kapott helyet. Ezenkívül az inventáriumban találkozhatunk olvasós- és alvós karosszékekkel is. Az érseki hálósobában keményfából készült baldachinos ágy, egy zöld vászonhuzattal bevont pihenőágy és egy szintén zöld, alvós fotel is állt. A baldachin zöld tafotából⁵¹ készült. Feltehetően a Duna szabályozása előtti, mocsaras vidéket jellemző, maláriát terjesztő szúnyogok ellen védekeztek az ágyaknál használatos szárnyas rovarok elleni hálókkal, amelyeket szintén felvettek a leltárba. Az érseki dolgozószoba írószekrénye mahagóniból készült.⁵²

A kalocsai érseki rezidencia jelenlegi bútorállománya a liturgikus textilekhez hasonlóan nehezen vethető össze az inventárium egyes tételeivel. A XVIII. század derekáról több bútor is fennmaradt, amelyek esetében nehezen lehet igazolni, hogy azonosak-e a hagyatéki leltárban szereplőkkel. Az inventárium egyes tételeinek szűkszavú megnevezése alapján beazonosításuk nem lehetséges. Egyetlen olyan bútor található az érseki palotában, amelyet a helyi történeti hagyomány Patachich Ádámnak tulajdonít. A virágos-leveles-madaras intarziával díszített komódot a tradíció szerint Mária Terézia királynő ajándékozta az érseknek egyházi ruhákkal megrakva. Az ajándékozás azonban forrásokkal egyelőre nem támasztható alá. A kvalitásos darabot az 1770-es években Christoph Wolff francia műbútorasztalos készítette. Szignója a komód egyik rejtett, belső fiókján látható.

⁵¹ *Magyar értelmező kéziszótár*. Budapest, 1972. Tafota, azaz taft: merevebb selyemszövet. 1323.

⁵² LAKATOS 2013:53–55.

Kitekintés

Patachich Ádám hagyatéki leltára a kalocsai érseki palota egy különleges pillanatképét mutatja. Az épületet csak az őt követő érsek-utód, Kollonich László idején fejezték be a nyugati szárny felépítésével.⁵³ Itt kapott helyet többek között az érseki adminisztráció és a levéltár is.

Kalocsán teljesülhetett be Patachich érsek azon vágya, amelyet a nagyváradi rezidenciáján már nem tudott megvalósítani. Érseki kinevezése után új állomáshelyén munkálkodott azon, hogy az érseki lak ne csak egyházkormányzati központ, reprezentációs célokat betöltő épület legyen, hanem az egyházmegye kulturális központja is. Ezt a törekvését segítette, bár nem az érsek eredeti szándékai szerint, könyvgyűjteményének Kalocsára költöztetése. A Patachich Ádám érsek udvarában szerveződött, a korszak jelentős egyházi és világi értelmiségéből álló tudós–litterátor kör hatása pedig már jóval túlmutatott az egyházmegye határain is.

⁵³ KFL.VIII.3.a. Kalocsa–Kastély 3–4. Joseph TALHERR kamarai építész két tervlapja található itt: a földszint és kert terve. Az első és második emelet Talherr-féle terveit a Kalocsai Főszékesegyházi Könyvtár Kézirattárában őrzik.